

r.pr. dr hab. **Michał Wojewoda**

Nowelizacje prawa spadkowego

AD 2023

- zmiana **K.C.**, **K.P.C.**, **K.R.O.** i niektórych innych ustaw

Polskie prawo spadkowe

Księga IV Kodeksu cywilnego z 1964 r. – **SPADKI** – art. 922 i nast. k.c.

W okresie socjalistycznych dziedzin o umiarkowanym znaczeniu.

Regulacja zwięzła, niezbyt szczegółowa, unormowania często powierzchowne.

Znaczenie prawa spadkowego istotnie zwiększyło się po transformacji ustrojowej – w gospodarce kapitalistycznej większe majątki, większa świadomość spadkodawców dotycząca potrzeby uregulowania spraw spadkowych.

Liczne nowelizacje prawa spadkowego, ale „punktowe” (brak myśli przewodniej).

2008 – notarialne poświadczenie dziedziczenia

2009 – istotne poszerzenie kręgu spadkobierców ustawowych

2011 – zapis windykacyjny

2015 – domyślna odpowiedzialność z dobrodziejstwem inwentarza

Postulaty uchwalenia nowego prawa spadkowego?!

2024 – projekt zmiany przepisów o testamentach szczególnych

Nowelizacje prawa spadkowego z 2023 r.

1) Ustawa z 26 stycznia 2023 r. **o fundacji rodzinnej** (Dz.U. poz. 326 z późn. zm.).

Zmiana przepisów dotyczących zachowku.

Wejście w życie – **22 maja 2023 r.**

2) Ustawa z 28 lipca 2023 r. **o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw** (Dz.U. z 14 sierpnia 2023 r., poz. 1615).

Zmiany dotyczące dużej grupy przepisów materialnych i procesowych:
porządek dziedziczenia, niegodność dziedziczenia, stwierdzenie nabycia spadku, przyjęcie i odrzucenie spadku.

Większość zmian dotyczy rozstrzygnięcia praktycznych problemów, jakie się pojawiały w przeszłości, z którymi różnie radziła sobie praktyka.

Wejście w życie ustawy – **15 listopada 2023 r.** (z wyjątkami)

Pierwsza nowelizacja (ze stycznia 2023 r.)

Ustawa z 26 stycznia 2023 r. o fundacji rodzinnej (Dz.U. poz. 326 z późn. zm.).
Wejście w życie **22 maja 2023 r.**

Ustawa wprowadza **zmiany dotyczące zachowku.**

Dwie kategorie zmian:

- 1) Nowe unormowania związane z wprowadzeniem do prawa polskiego specjalnego rodzaju fundacji → **fundacja rodzinna;**
- 2) Zmiany zmierzające do wyjaśnienia lub korekty pewnych reguł ogólnych związanych z instytucją zachowku.

Wprowadzono możliwość:

- odroczenia płatności zachowku;
- rozłożenie na raty;
- obniżenia kwoty należnego zachowku.

Potwierdzono (znaną w praktyce) możliwość zrzeczenia się samego zachowku
(a także możliwość **zrzeczenia się spadku na korzyść innej osoby**).

Zmiany dotyczące zachowku

Zachowek → przejaw ochrony najbliższych członków rodziny
na gruncie prawa spadkowego.

Instytucja zachowku to swoista korekta **zasady swobody testowania**.

Ustawodawca przewidział roszczenie pieniężne dla wąskiej grupy osób (z najbliższej rodziny), które nie otrzymały z majątku spadkodawcy odpowiednich „benefitów” (czy to za jego życia czy w związku z jego śmiercią).

Osoby uprawnione do zachowku - art. 991 § 1 k.c.

Uprawnionymi do zachowku są (potencjalnie) - zstępni spadkodawcy,
- małżonek spadkodawcy,
- rodzice spadkodawcy,
przy dodatkowym zastrzeżeniu, że dziedziczyliby z ustawy.

→ uprawnieni nie dochodzą realnie do spadku, mają natomiast roszczenie pieniężne w stosunku do zobowiązanego, którym najczęściej jest spadkobierca (ustawowy lub testamentowy).

Duże znaczenie praktyczne spraw zachowkowych(!)

Ogólne zmiany dotyczące zachowku

Nowy art. 997¹ §1 k.c.

*Obowiązany do zaspokojenia roszczenia z tytułu zachowku może żądać **odroczenia terminu jego płatności, rozłożenia go na raty**, a w wyjątkowych przypadkach - jego **obniżenia**, przy uwzględnieniu sytuacji osobistej i majątkowej uprawnionego do zachowku oraz obowiązkanego do zaspokojenia roszczenia z tytułu zachowku.*

Trzy bardzo istotne opcje, które - jak się wydaje - można stosować łącznie:

- odroczenie płatności zachowku;
- rozłożenie zachowku na raty;
- obniżenie kwoty należnego zachowku (tylko wyjątkowo).

Wspólne kryterium oceny:

- uwzględnienie sytuacji osobistej i majątkowej stron.

Ogólne zmiany dotyczące zachowku

Czy rozwiązania z **art. 997¹ k.c.** są całkiem nowe?

- a) **Odroczenie zapłaty zachowku** → wcześniej brak wyrażnej podstawy (ew. ugoda).
- b) **Rozłożenie świadczenia na raty** → dotąd ogólna podstawa w art. 320 k.p.c.
- „w szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd może w wyroku rozłożyć na raty zasądzone świadczenie”.
- c) **Obniżenie zachowku** → wcześniej zdarzało się sięganie do art. 5 k.c.
– zob. np. wyrok SN z 16.6.2016 r., V CSK 625/15.

Uwaga! W nowych przepisach nie jest przewidziane pozbawienie prawa do zachowku – pamiętamy jednak o instytucji wydziedziczenia (art. 1008 k.c.) oraz o niegodności dziedziczenia (art. 928 k.c.).

Orzecznictwo nie wyklucza też zarzutu nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.) który wyjątkowo pozwala całkowicie ubezskuteczyć roszczenie o zapłatę zachowku - zob. np. postanowienie SN z 27.8.2020, V CSK 173/20.

Przesłanki szczególnych rozstrzygnięć dotyczących zachowku

Artykuł 997¹ k.c. przewiduje roszczenie procesowe – domagamy się, by sąd **ukształtował** nową sytuację prawną (jeśli nie ma porozumienia stron/ugody).

Stanowisko zobowiązanego może być zawarte:

- w odpowiedzi na pozew o zapłatę zachowku,
- w ramach samodzielnego powództwa dłużnika o ukształtowanie/ustalenie.

Przesłanki materialnoprawne:

- ocena **sytuacji osobistej i majątkowej** uprawnionego oraz zobowiązanego;
- dodatkowe ograniczenie, gdy zgłaszane jest żądanie *obniżenia zachowku*
 - chodzi tylko **wyjątkowe przypadki(!)**

Oceniamy sytuację każdej ze stron. Sytuacja majątkowa? Sytuacja osobista?

Czy **sytuacja osobista** to też relacje uprawnionego ze spadkodawcą lub z dłużnikiem?

Czy należy uwzględniać kwestie moralne, słusznościowe, czy raczej pozostawić to w sferze ocen dokonywanych ewentualnie na podstawie art. 5 k.c.?

Odpadnięcie podstaw obniżenia zachowku

Art. 997¹ §3 k.c.

W razie ustania okoliczności uzasadniających obniżenie zachowku obowiązany z tytułu zachowku na wniosek osoby uprawnionej do zachowku zwraca uprawnionemu do zachowku sumę pieniężną, o którą obniżono zachowek. Zwrotu sumy pieniężnej nie można żądać po upływie 5 lat od dnia obniżenia zachowku.

Niezręczna konstrukcja gramatyczna: „zwrot” sumy, o którą obniżono zachowek?

Uprawniony powinien wezwać do uiszczenia „brakującej kwoty”, a w razie braku dobrowolnej płatności może wystąpić z powództwem o zapłatę.

Należy wykazać **ustanie okoliczności** uzasadniających obniżenie zachowku

(np. zmiana sytuacji majątkowej jednej lub drugiej strony).

Jak się wydaje, sąd może zasądzić także część „brakującej kwoty”.

Ograniczenie czasowe (prekluzja) – 5 lat od dnia obniżenia zachowku:

- od daty uprawomocnienia orzeczenia *przyznającego* obniżony zachowek (lub *ustalającego* jego obniżoną wysokość),
- od daty zgodnego ustalenia między stronami obniżenia zachowku.

Rozłożenie na raty

Art. 997¹ §2 k.c.

W przypadku rozłożenia na raty roszczenia z tytułu zachowku terminy ich uiszczenia nie mogą przekraczać łącznie pięciu lat. W wypadkach zasługujących na szczególne uwzględnienie sąd, na wniosek zobowiązanego, może odroczyć termin zapłaty rat już wymagalnych lub przedłużyć termin, o którym mowa w zdaniu pierwszym. Zmieniony termin nie może być dłuższy niż dziesięć lat.

W pierwszym orzeczeniu sąd nie może rozłożyć na raty, których termin zapłaty przekraczałby łącznie 5 lat (licząc od daty orzeczenia).

W toku realizacji wcześniejszego odroczenia/rozłożenia (także umownego) możliwe żądanie dłużnika, aby w szczególnie uzasadnionych przypadkach:

- odroczyć raty już wymagalne, lub
- przedłużyć ostateczny termin rozliczenia rat, ale tak, by nie przekroczył 10 lat.

Powyższe ograniczenia dotyczą spraw spornych i - jak się wydaje - nie stanowią przeszkody, by strony w umowie ustaliły inne zasady.

Zrzeczenie się prawa do zachowku

Zrzeczenie się dziedziczenia, przewidziane w **art. 1048 i nast. k.c.**, w oczywisty sposób oznacza również zrzeczenie się prawa do zachowku.

→ zrzekający się dziedziczenia (oraz jego zstępni, których co do zasady obejmuje zrzeczenie) zostają wyłączeni od dziedziczenia tak jakby nie dożyli otwarcia spadku (art.1049 §2 k.c.). W konsekwencji osoby te nie spełniają przesłanki z art.991 §1 k.c., że „byliby powołani do spadku z ustawy” i w efekcie nie przysługuje im zachówek.

Wątpliwości budziło jednak, czy można **zrzec się samego tylko prawa do zachowku**, bez zrzeczenia się dziedziczenia. Kwestia istotna między innymi wtedy, gdy dany spadkobierca dochodzi do dziedziczenia, ale w spadku brak korzyści wystarczających na pokrycie jego roszczenia zachowkowego (np. były wcześniej darowizny).

- Zastrzeżenia podnosili m.in. notariusze, a przecież zrzeczenie się dziedziczenia (lub zachowku) zgodnie z art. 1048 k.c. wymaga formy aktu notarialnego.

Możliwość zrzeczenia się samego prawa do zachowku akceptowało orzecznictwo powołując się na rozumowanie *a maiori ad minus*, zob. **Wyrok Trybunału Konst. z 25.07.2013 r., P 56/11 i uchwałę SN z 17.03.2017 r., III CZP 110/16.**

Zrzeczenie się prawa do zachowku

W ramach nowelizacji ustawodawca zdecydował się kwestie tę rozstrzygnąć w sposób jednoznaczny:

Art. 1048 k.c. §1. *Spadkobierca ustawowy może przez umowę z przyszłym spadkodawcą zrzec się dziedziczenia po nim. Umowa taka powinna być zawarta w formie aktu notarialnego.*

§2. *Zrzeczenie się dziedziczenia może być ograniczone do zrzeczenia się tylko prawa do zachowku w całości lub w części.*

Można zatem nawet tylko częściowo zrzec się prawa do zachowku np.

- zrzec się zachowku powyżej określonej kwoty, lub
- zrzec się 1/2 czy 2/3 prawa do zachowku.

Czynność dokonywana na tych samych zasadach i w tej samej formie, co zrzeczenie się dziedziczenia (akt notarialny, zasadą objęcie zstępnych).

→ zrzeczenie się zachowku zwiększa (o wartość zrzeczenia) zakres swobody testowania – spadek nie będzie obciążony długiem zachowkowym.

→ ochrona innych spadkobierców przed roszczeniami z tytułu zachowku.

Zrzeczenie się dziedziczenia na rzecz innej osoby

W noweli ze stycznia 2023 r. rozstrzygnięto jeszcze jedną wątpliwość praktyczną potwierdzając możliwość zrzeczenia się dziedziczenia na rzecz określonej osoby.

Art. 1048 k.c. §3. Zrzeczenie się dziedziczenia na korzyść innej osoby uważa się w razie wątpliwości za zrzeczenie się pod warunkiem, że ta osoba będzie dziedziczyć.

Zrzeczenie się „na korzyść” w znaczeniu wskazanym w przepisie (warunek) oznacza tylko tyle, że dana osoba ma dojść do spadku i dzięki temu ma w pewnym zakresie (mniejszym lub większym) skorzystać ze zrzeczenia się spadku przez spadkobiercę. Uwaga! Nie chodzi o ‘przekazanie udziału’ osoby zrzekającej się na rzecz innej osoby.

Nowy przepis to reguła interpretacyjna stosowana w razie wątpliwości(!)
Zmierza ona do utrzymania umowy w mocy. Wyraźne postanowienie, że spadkobierca zrzeka się dziedziczenia i „przekazuje swój udział” na rzecz innej osoby wyłączałoby stosowanie art. 1048 §3 k.c., ale jednocześnie oznaczałoby **nieważność zrzeczenia** z racji na naruszenie art. 1047 k.c. („*umowa o spadek po osobie żyjącej jest nieważna*”).

Zrzeczenie się dziedziczenia nie może modyfikować ustawowych zasad sukcesji(!)

Zrzeczenie się dziedziczenia na rzecz innej osoby

Przykład: Spadkodawca ma dwoje dzieci (syna+córkę) i małżonka. Ma też rodzeństwo. Jego rodzice nie żyją. Syn spadkodawcy (bogaty przedsiębiorca) w umowie z ojcem zrzeka się dziedziczenia „na rzecz swojej siostry” (która jest osobą uboższą).

- Gdyby siostra nie dożyła otwarcia spadku a zrzeczenie nie było warunkowe, to do dziedziczenia (obok małżonka) powołane byłyby osoby z II klasy dziedziców, czyli rodzeństwo spadkodawcy (z którym zrekający się syn nie jest w dobrych relacjach). Jednak w opisanej sytuacji przy zastosowaniu art. 1048 §3 k.c. zrzeczenie nie wywoła skutku (bo warunek-dziedziczenie siostry-się nie ziścił) →spadek obejmie syn z matką.

- Jeśli zaś córka i żona spadkodawcy dożyją otwarcia spadku, to one dziedziczą spadek z wyłączeniem zrekającego się syna, przy czym dziedziczą wtedy **po połowie(!)**

Udział zrekającego się syna rozkłada się na siostrę i na żonę spadkodawcy. Zrekający traktowany tak jakby nie dożył otwarcia spadku (art. 1049 §2 k.c.). Sytuacja siostry lepsza (dziedziczy 1/2 spadku zamiast 1/3), ale nie otrzymuje ona całego udziału brata.

Na straży prawidłowości zrzeczenia stoi notariusz → forma aktu notarialnego.

[Skutek podobny do *przekazania udziału* można osiągnąć dopiero przy dziale spadku]

Zmiany związane z konstrukcją fundacji rodzinnej

- **Fundacja rodzinna** jest osobą prawną utworzoną w celu gromadzenia mienia, zarządzania nim w interesie beneficjentów oraz spełniania świadczeń na rzecz beneficjentów (art. 2.1 ustawy o fundacji rodzinnej z 26.1.2023 r.).

Fundacja rodzinna może być spadkobiercą. Może też być powołana w testamencie.

Art. 927 k.c. § 1. *Nie może być spadkobiercą osoba fizyczna, która nie żyje w chwili otwarcia spadku, ani osoba prawna, która w tym czasie nie istnieje.*

§ 2. *Jednakże dziecko w chwili otwarcia spadku już poczęte może być spadkobiercą, jeżeli urodzi się żywe.*

§ 3. *Fundacja **lub fundacja rodzinna**, ustanowiona w testamencie przez spadkodawcę może być spadkobiercą, jeżeli zostanie wpisana do rejestru w ciągu dwóch lat od ogłoszenia testamentu. [Uwaga - tylko testament notarialny!]*

Od chwili ogłoszenia testamentu powstaje **fundacja rodzinna w organizacji**.

Rejestr fundacji rodzinnych prowadzi Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim - art. 4.2 ustawy o fundacji rodzinnej – dostęp do rejestru wyłącznie na miejscu(!)

Fundacja rodzinna a zachówek

Kilka ważnych powodów, dla których ustawodawca wprowadził nowe przepisy w ramach regulacji zachowku w kontekście fundacji rodzinnej:

→ fundacja (założona za życia spadkodawcy) otrzymuje część jego majątku, która nie wejdzie do spadku (wyjście majątku podobnie jak przy darowiznach) - należy o tych kwotach pamiętać ustalając substrat zachowku;

→ beneficjenci fundacji rodzinnej otrzymują określone świadczenia, które należy brać pod uwagę zastanawiając się, jaki jest zakres ich roszczeń z tytułu zachowku;

→ osoby, które otrzymały mienie po rozwiązaniu fundacji rodzinnej także uzyskują benefity, który mogą wpływać na zakres ich roszczeń zachowkowych;

→ fundacja rodzinna lub osoby, które otrzymały mienie w związku z jej rozwiązaniem dysponują benefitami, które normalnie byłyby w spadku - w grę wchodzi zatem ich odpowiedzialność za zachówek, wobec tych, którzy zachowku nie uzyskali.

Fundacja rodzinna a zachowek

Wyliczenie należnego zachowku

- 1. Ustalenie udziału, który będzie stanowił podstawę obliczenia zachowku,**
- jest to $\frac{1}{2}$ lub $\frac{2}{3}$ udziału, jaki przysługiwałby uprawnionemu przy dziedziczeniu z ustawy, → **ułamek**
- 2. Obliczenie substratu zachowku,**
- aktywa *minus* pasywa, *plus* doliczenie pewnych korzyści,
→ **kwota pieniężna**
- 3. Działanie matematyczne - mnożymy wielkość udziału (1) przez kwotę wyrażającą substrat zachowku (2),**
→ **kwota pieniężna**, która wyznacza wartość **potencjalnego roszczenia o zachowek**.
- 4. Zaliczenie na zachowek określonych korzyści** - sprawdzamy, czy uprawniony nie uzyskał zachowku w inny sposób - za życia spadkodawcy lub w związku z jego śmiercią
→ **na tym etapie ustalamy, czy dana osoba ma pełne roszczenie zachowkowe czy roszczenie o uzupełnienie zachowku, czy też nie należy jej się nic z tego tytułu.**

Fundacja rodzinna a zachowek

Nowe unormowania dotyczą następujących grup zagadnień:

- A. Sposób obliczania tzw. substratu zachowku;
- B. Sposób ustalania, czy uprawniony nie otrzymał już należnego mu zachowku (lub jego części) w postaci określonych świadczeń;
- C. Wskazanie dodatkowych osób odpowiedzialnych za roszczenia zachowkowe;
- D. Przedawnienie roszczeń zachowkowych.

Kwoty wniesione przez spadkodawcę na fundusz założycielski fundacji rodzinnej (lub wypłacone w związku z likwidacją fundacji) są traktowane analogicznie do darowizn dokonanych za życia spadkodawcy - duże podobieństwo regulacji.

[Jeżeli fundacja ustanowiona w testamencie - testator jedynym fundatorem, jeżeli akt założycielski podpisany *inter vivos* - może być kilku fundatorów.]

Osoby uzyskujące korzyści od fundacji rodzinnej są traktowane jak obdarowani – zarówno w kontekście zaliczenia otrzymanych korzyści na ich zachowek, jak i w kontekście odpowiedzialności za zachowki innych uprawnionych.

(A) Obliczenie substratu zachowku

→ aktywa *minus* pasywa, *plus* doliczenie pewnych korzyści

Zasada dotychczasowa - art. 993 §1 k.c.:

Przy obliczaniu zachowku nie uwzględnia się zapisów zwykłych i poleceń, natomiast dolicza się do spadku, stosownie do przepisów poniższych, darowizny oraz zapisy windykacyjne dokonane przez spadkodawcę.

Dodane zostały dwa dodatkowe paragrafy:

*§2. Przy obliczaniu zachowku dolicza się także do spadku, stosownie do przepisów poniższych, **fundusz założycielski fundacji rodzinnej wniesiony przez spadkodawcę**, w przypadku gdy fundacja ta nie jest ustanowiona w testamencie.*

*§3. Przy obliczaniu zachowku dolicza się także do spadku, stosownie do przepisów poniższych, **mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej, o wartości nie większej niż wysokość funduszu założycielskiego fundacji rodzinnej wniesionego przez spadkodawcę.***

(A) Obliczenie substratu zachowku

Obowiązek doliczenia określonych wartości związanych z fundacją rodzinną, na którą środki dysponował spadkodawca doznaje pewnych wyjątków.

Podobieństwo do zasad doliczania (lub niedoliczania) darowizn.

→ nowy art. 994¹ k.c.

Wyjątki generalne:

*§ 1. Przy obliczaniu zachowku nie dolicza się do spadku funduszu założycielskiego fundacji rodzinnej **wniesionego przed więcej niż dziesięciu laty**, licząc wstecz od otwarcia spadku, chyba że fundacja rodzinna jest spadkobiercą.*

*§ 2. Przy obliczaniu zachowku nie dolicza się do spadku mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej **otrzymanego przez osoby niebędące spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku przed więcej niż dziesięciu laty**, licząc wstecz od otwarcia spadku.*

(A) Obliczenie substratu zachowku

Nowy art. 994¹ k.c.

- wyjątki wchodzące w grę tylko przy ustalaniu uprawnień zachowkowych określonych podmiotów (substrat zachowku może wyglądać inaczej w zależności od tego, czyje prawo do zachowku analizujemy):

*§ 3. Przy obliczaniu zachowku należnego **zstępnemu** nie dolicza się do spadku funduszu założycielskiego fundacji rodzinnej i mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej, jeśli ich przekazanie nastąpiło w czasie, kiedy spadkodawca nie miał zstępnych. Nie dotyczy to jednak wypadku, gdy przekazanie nastąpiło na mniej niż trzysta dni przed urodzeniem się zstępnego.*

*§ 4. Przy obliczaniu zachowku należnego **małżonkowi** nie dolicza się do spadku funduszu założycielskiego fundacji rodzinnej i mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej przekazanych przed zawarciem małżeństwa ze spadkodawcą.*

(A) Obliczenie substratu zachowku od strony praktycznej

Według jakich kryteriów wyliczyć odpowiednie kwoty (wartość funduszu lub mienia) podlegające zaliczeniu przy ustalaniu substratu zachowku?

Nowy **art. 995 §3 k.c.** (analogia do zasad dotyczących darowizn):

Wartość funduszu założycielskiego fundacji rodzinnej i mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej oblicza się według stanu z chwili ich przekazania, a według cen z chwili ustalania zachowku.

W przypadku mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej w pierwszej kolejności oblicza się wartość funduszu założycielskiego i wartość mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej, a następnie porównuje się obie wartości, z uwzględnieniem art. 993 § 3.

[→ potrzebne porównanie, bo zalicza się mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej o wartości nie większej niż wysokość funduszu założycielskiego fundacji rodzinnej wniesionego przez spadkodawcę]

(B) Zaliczenie na zachowek

Zachowek należy się tylko wtedy, gdy uprawniony nie otrzymał należnych mu kwot w inny sposób.

Nowe brzmienie art. 991 §2 k.c.:

*Jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, **bądź w postaci świadczenia od fundacji rodzinnej lub mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej**, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia.*

Kwoty otrzymane przez beneficjenta fundacji rodzinnej (w czasie jej działania lub po jej rozwiązaniu) mogą wyczerpywać roszczenie zachowkowe uprawnionego.

(B) Zaliczenie na zachówek

W dodanych przepisach ustawodawca unormował szczegóły dotyczące zaliczenia.

Nowy **art. 996 § 2 k.c.** (analogicznie jak przy darowiznach):

Świadczenie od fundacji rodzinnej i mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej przekazane na rzecz uprawnionego do zachowku zalicza się na należny mu zachówek. Jeżeli uprawnionym do zachowku jest dalszy zstępny spadkodawcy, zalicza się na należny mu zachówek także świadczenie od fundacji rodzinnej i mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej na rzecz jego wstępnego.

Nowy **art. 997 § 2 k.c.** (fundacja rodzinna może realizować świadczenia alimentacyjne, a zatem dodano przepis analogiczny jak przy alimentacji ze strony spadkodawcy):

Jeżeli uprawnionym do zachowku jest zstępny spadkodawcy, zalicza się na należny mu zachówek koszty zrealizowanego przez fundację rodzinną obowiązku alimentacyjnego ciążącego na spadkodawcy, o ile koszty te przekraczają przeciętną miarę przyjętą w danym środowisku.

(C) Dodatkowe osoby odpowiedzialne za zachówek

Do tej pory za roszczenia zachowkowe odpowiadali:

Podstawowo:

- spadkobiercy (testamentowi lub ustawowi).

Subsydiarnie:

- zapisobiercy windykacyjni;
- obdarowani.

Obecnie dochodzi możliwość zgłoszenia roszczenia wobec:

- **fundacji rodzinnej**, której fundusz założycielski został pokryty przez spadkodawcę, lub
- **osób, które otrzymały mienie w związku z rozwiązaniem takiej fundacji.**

Konstrukcja analogiczna jak w przypadku osób obdarowanych i zapisobierców:

- odpowiedzialność subsydiarna;
- odpowiedzialność ograniczona kwotowo (do wartości wzbogacenia);
- ochrona zobowiązanych, jeżeli sami są uprawnieni z tytułu zachowku.

(C) Odpowiedzialność istniejącej fundacji rodzinnej

Art. 1000 §4 k.c.

*Jeżeli uprawniony nie może otrzymać należnego mu zachowku od spadkobiercy lub osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, może on żądać od **fundacji rodzinnej**, której fundusz założycielski doliczono do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Jednakże fundacja rodzinna jest obowiązana do zapłaty powyższej sumy tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem pokrycia funduszu założycielskiego przez spadkodawcę.*

- Odpowiedzialność fundacji rodzinnej ma charakter subsydiarny - wchodzi w grę dopiero, gdy uprawniony nie uzyska zachowku od żadnego ze spadkobierców ani zapisobierców windykacyjnych;
- Odpowiedzialność jest ograniczona do wartości wzbogacenia będącego skutkiem pokrycia funduszu założycielskiego przez spadkodawcę (ograniczenie *pro viribus patrimonii*).

(C) Odpowiedzialność osób, które otrzymały mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej

Art. 1000 k.c.

*§5. Jeżeli uprawniony nie może otrzymać należnego mu zachowku od spadkobiercy lub osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, może on żądać od **osoby, która otrzymała mienie** w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej doliczone do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Jednakże osoba, która otrzymała mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej, jest obowiązana do zapłaty powyższej sumy tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem otrzymania mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej.*

§6. Jeżeli osoba, która otrzymała mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej sama jest uprawniona do zachowku, ponosi ona odpowiedzialność względem innych uprawnionych do zachowku tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jej własny zachowek.

§7. Osoba, która otrzymała mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej, może zwolnić się od obowiązku zapłaty sumy potrzebnej do uzupełnienia zachowku przez wydanie tego mienia.

(C) Odpowiedzialność osób, które otrzymały mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej

- Odpowiedzialność ma charakter subsydiarny - wchodzi w grę dopiero, gdy uprawniony nie uzyska zachowku od żadnego ze spadkobierców ani od zapisobierców windykacyjnych;
- Odpowiedzialność jest ograniczona do wartości wzbogacenia będącego skutkiem otrzymania mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej (ograniczenie *pro viribus patrimonii*);
- Jeśli zobowiązany do zapłaty zachowku sam jest do niego uprawniony, to jego odpowiedzialność zostaje ograniczona do wartości nadwyżki ponad własny zachówek;
- Zobowiązany może zwolnić się z obowiązku zapłaty zachowku przez wydanie otrzymanego mienia - przykład *facultas alternativa* po stronie zobowiązanego.

(C) Kolejność zgłaszania roszczeń

- Może się okazać, że kilka osób otrzymało mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej. Roszczenia kierujemy w pierwszej kolejności do osób, które otrzymały określone korzyści najbliżej daty otwarcia spadku.

W art. 1001 k.c. został dodany *§2: Spośród osób, które otrzymały mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej, osoba otrzymująca mienie wcześniej ponosi odpowiedzialność stosownie do przepisów artykułu poprzedzającego tylko wtedy, gdy uprawniony do zachowku nie może uzyskać uzupełnienia zachowku od osoby, która otrzymała mienie później.*

Nie jest jasne, czy jest jakaś kolejność zgłaszania roszczeń jeżeli są zarówno obdarowani oraz fundacja rodzinna albo osoby, które otrzymały mienie w związku z jej rozwiązaniem. Uzasadnienie ustawy sugeruje, że ci ostatni odpowiadają za zachówek w takiej samej kolejności jak obdarowani przez spadkodawcę.

Czy uprawniony może wybrać lub pozywać przedstawicieli obu grup (*in solidum*)? Być może jednak należałoby uwzględnić datę uzyskania przysporzenia?

(D) Przedawnienie roszczeń zachowkowych

W związku z możliwością zgłaszania roszczeń wobec nowej kategorii zobowiązanych, należało uzupełnić regulację dotyczącą przedawnienia w przypadku, gdy zobowiązana jest fundacja rodzinna lub osoba, która otrzymała mienie w związku z rozwiązaniem fundacji.

W **art. 1007 k.c.** dodano dwie nowe jednostki redakcyjne.

Zachowano ogólny 5 letni termin przedawnienia, liczony każdorazowo od daty śmierci spadkodawcy:

§3. Roszczenie przeciwko fundacji rodzinnej obowiązanej do uzupełnienia zachowku z tytułu otrzymanego funduszu założycielskiego przedawnia się z upływem lat pięciu od otwarcia spadku.

§4. Roszczenie przeciwko osobie obowiązanej do uzupełnienia zachowku z tytułu otrzymanego mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej przedawnia się z upływem lat pięciu od otwarcia spadku.

Nowelizacja z lipca 2023 r.

Ustawa z 28 lipca 2023 r. **o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw** (Dz.U. z 14 sierpnia 2023 r., poz. 1615).

Zmiany dotyczące:

- A. porządku dziedziczenia ustawowego;
- B. niegodności dziedziczenia;
- C. stwierdzenia nabycia spadku;
- D. przyjęcia i odrzucenia spadku.

Zmiany wprowadzono:

- w kodeksie cywilnym (co do zasady ze skutkiem od wejścia w życie ustawy: 15.11.2023 r.)
- w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym
- w kodeksie postępowania cywilnego } (do spraw niezakończonych
- w prawie o notariacie } - od daty ogłoszenia - 15.8.2023 r.)
- w prawie o aktach stanu cywilnego – od 15.8.2024 r.

(A.) Porządek dziedziczenia ustawowego

Po zmianach kodeksu z 2009 r. - 5 klas (grup) dziedziców ustawowych:

- I. **Zstępni i małżonek** spadkodawcy (art. 931 k.c.).
 - II. **Małżonek i rodzice** spadkodawcy; a w braku rodziców (choćby jednego) → **rodzeństwo i zstępni rodzeństwa** spadkodawcy (art. 932 k.c.).
 - III. **Dziadkowie** spadkodawcy i **ich zstępni** (art. 934 k.c.) → system parentel.
 - IV. **Pasierbowie spadkodawcy**, których żadne z rodziców nie dożyło otwarcia spadku (pasierbowie będący „sierotami” w dacie otwarcia spadku) (art. 934¹ k.c.).
 - V. Tzw. **spadkobiercy konieczni** (art. 935 k.c.) – dochodzą w ostateczności do spadku: gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy lub Skarb Państwa.
- Obecna zmiana dotyczy **klasy III** – „skrócenie dziedziczenia” w liniach bocznych - teraz dziedziczyć będą **dziadkowie** oraz, ewentualnie, tylko ich **dzieci i wnuki**.

(A.) Porządek dziedziczenia ustawowego

Art. 934 k.c.

§1. W braku zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa spadkodawcy cały spadek przypada **dziadkom** spadkodawcy; dziedziczą oni w częściach równych.

§2. Jeżeli ~~któreś~~ **którekolwiek** z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada jego ~~zstępnym~~. ~~Podział tego udziału następuje według zasad, które dotyczą podziału spadku między zstępnych spadkodawcy~~ **dzieciom w częściach równych**.

§2¹. Jeżeli dziecko **któregokolwiek** z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada jego **dzieciom w częściach równych**.

§3. W braku ~~zstępnych~~ **dzieci i wnuków** tego z dziadków, który nie dożył otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada pozostałym dziadkom w częściach równych.

Dziadek - Babka

Wujostwo

-

[Matka]

**Kuzynostwo
rodzeństwa cioteczne**

~~Zstępni
kuzynostwa
i
Dalsi zstępni~~

Dziadek - Babka

[Ojciec]

-

Stryjostwo

**Kuzynostwo
rodzeństwa stryjeczne**

~~Zstępni
kuzynostwa
i
Dalsi zstępni~~

SPADKODAWCA

Z uzasadnienia: (A.) Porządek dziedziczenia ustawowego

Nowelizacja przewiduje ograniczenie kręgu spadkobierców ustawowych w sytuacji dojścia do dziedziczenia zstępnych dziadków, którzy nie dożyli otwarcia spadku.

Ograniczenie polega na powołaniu do dziedziczenia tylko dzieci tych dziadków, czyli *rodzeństwa rodziców spadkodawcy*, oraz dzieci tego rodzeństwa, czyli *rodzeństwa ciotecznego lub stryjecznego spadkodawcy*.

Wyłączeni od dziedziczenia zostaną natomiast *dalsi zstępni dziadków spadkodawcy* czyli tzw. cioteczne lub stryjeczne wnuki i dalsi krewni.

Dojdzie do usunięcia z kręgu osób uprawnionych do spadkobrania dalekich krewnych, z którymi więź często jest znikoma albo w ogóle nie powstała.

Jednocześnie zostaje zachowana swoboda testowania i możliwość wyrażenia przez spadkodawcę własnej woli w testamencie, gdy wola ta jest odmienna od założenia poczynionego przez ustawodawcę.

Szansa na pewne skrócenie postępowań spadkowych (zwłaszcza gdy spadek odrzucany).

(B.) Uznanie za niegodnego dziedziczenia (art. 928 §1 k.c.)

W niektórych sytuacjach, potencjalny spadkobierca „nie zasługuje”, by uzyskać korzyść z majątku spadkodawcy. Przesłanki uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia (w drodze konstytucyjnego orzeczenia) określa ustawa.

Zamknięty katalog przypadków - przed nowelizacją tylko trzy (wąskie) podstawy:

- 1) Spadkobierca dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy. (→ czyn wobec osoby spadkodawcy)
- 2) Spadkobierca podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności. (→ czyn wobec woli spadkodawcy)
- 3) Spadkobierca umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, podrobił lub przerobił jego testament albo świadomie skorzystał z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego.
(→ czyn skierowany wobec dokumentu testamentu)

(B.) Uznanie za niegodnego dziedziczenia (art. 928 §1 k.c.)

Nowelizacja dodaje dwie dodatkowe podstawy:

4) Spadkobierca uporczywie uchylał się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości:

- orzeczeniem sądowym,
- ugodą zawartą przed sądem albo innym organem, albo
- inną umową.

(→ zaniechania wobec osoby spadkodawcy)

5) Spadkobierca uporczywie uchylał się od wykonywania:

- obowiązku pieczy nad spadkodawcą, w szczególności wynikającego z:
 - władzy rodzicielskiej, - opieki, - sprawowania funkcji rodzica zastępczego,
- małżeńskiego obowiązku wzajemnej pomocy [np. gdy separacja faktyczna], albo
- obowiązku wzajemnego szacunku i wspierania się rodzica i dziecka. [art. 87 kro]

Może chodzić o sytuacje sprzed wielu lat.

Czy nie za dużo określeń ocennych? (→ zaniechania wobec osoby spadkodawcy)

(B.) Uznanie za niegodnego dziedziczenia (art. 928 §1 k.c.)

Także w odniesieniu do nowych podstaw niegodności aktualna pozostaje przesłanka negatywna uznania za niegodnego, jaką jest przebaczenie.

Art. 930 k.c. §1. *Spadkobierca nie może być uznany za niegodnego, jeżeli spadkodawca mu przebaczył.*

§2. *Jeżeli w chwili przebaczenia spadkodawca nie miał zdolności do czynności prawnych, przebaczenie jest skuteczne, gdy nastąpiło z dostatecznym rozeznaniem.*

Przebaczenie: → przejaw uczuć, a nie czynność prawna;

→ musi być odpowiednio wyraźne: zindywidualizowane co do osoby i czynu [np. powołanie w testamencie po zaistnieniu znanej spadkodawcy przesłanki]

Uwaga! Ważna reguła intertemporalna:

Art. 11 noweli z 28 lipca 2023 r. **1. Przepisy art. 928 § 1 pkt 4 i 5 ustawy zmienianej w art. 1 stosuje się do zdarzeń stanowiących podstawę uznania za niegodnego dziedziczenia, zaistniałych po dniu wejścia w życie [nowelizacji] [po 15.11.23]**

(C.) Stwierdzenie nabycia spadku

Art. 669 k.p.c. *Sąd spadku wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po przeprowadzeniu rozprawy, na którą wzywa wnioskodawcę oraz osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy testamentowi i jako spadkobiercy ustawowi zgodnie z kolejnością dziedziczenia. **Spośród spadkobierców ustawowych wzywa się małżonka, zstępnych, osoby pozostające w stosunku przysposobienia, rodziców i rodzeństwo.** [nawet nie cała klasa II – nie wymienia się zstępnych rodzeństwa!] Pozostałych spadkobierców ustawowych wzywa się, jeżeli są sądowni znani.*

Z uzasadnienia projektu: Wiedza o spadkobiercy oznacza taką identyfikację danej osoby przez sąd, która umożliwia wezwanie jej do udziału w sprawie.

Art. 670 k.p.c. *Sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą **testamentowym oraz spadkobiercą ustawowym, o którym mowa w art. 669 zdanie drugie.***

Sąd z urzędu ustala tylko spadkobierców z klasy I (małżonek, zstępni) oraz część spadkobierców z klasy II (rodzice, rodzeństwo), ale już bez zstępnych rodzeństwa.

Sąd nie jest związany treścią wniosku – z urzędu ustala porządek dziedziczenia, tyle że w granicach wskazanych w przepisach.

Obowiązki procesowe – dziedziczenie ustawowe

Dziedziczenie ustawowe opiera się na więzach rodzinnych.

Wyłącznym dowodem tych więzów są akty stanu cywilnego – art. 3 p.a.s.c.

Postanowienie SN z 16 listopada 2016 r., I CSK 807/15:

Dowody z akt stanu cywilnego mają charakter szczególny, wynikający z art. 3 pasc. Zasada wyłączności dowodowej tych aktów oznacza, że tylko na ich podstawie możliwa jest identyfikacja spadkobierców ustawowych w stosunku do spadkodawcy. Ustalenie danych personalnych spadkobiercy może się opierać wyłącznie na podstawie aktów stanu cywilnego, które nie mogą być zastąpione przez inne dowody.

Powód powinien przedstawić akt zgonu spadkodawcy – dowód śmierci, który wskazuje na zasadność całego postępowania.

Czy jest obowiązek wskazania spadkobierców we wniosku? **NIE**

Kwestia obowiązku przedstawienia innych aktów stanu cywilnego? **NIE**

Obowiązki procesowe – dziedziczenie ustawowe

Postanowienie SN z 16 listopada 2016 r., I CSK 807/15 (ciąg dalszy):

→ nieprzedstawienie odpisów skróconych aktów stanu cywilnego spadkobierców nie stanowi braku formalnego wniosku o stwierdzenie nabycia spadku.

Są to dowody z dokumentów, co oznacza, że ich nieprzedłożenie nie może stanowić podstawy zawieszenia postępowania w rozumieniu art. 177 §1 pkt 6 k.p.c.

Nie jest to bowiem przyczyna uniemożliwiająca nadanie sprawie dalszego biegu.

Bierność wnioskodawczyni w przedstawianiu dowodów potwierdzających prawa do spadku osób dziedziczących po spadkodawcy (...), względnie w podaniu okoliczności mających znaczenie dla ustalenia właściwego urzędu stanu cywilnego, w którym akta stanu cywilnego tych osób się znajdują, nie zwalnia sądu spadku z inicjatywy dowodowej z urzędu. [Jej przejawem będzie] zwrócenie się do właściwego USC o przesłanie odpisów skróconych z akt stanu cywilnego spadkobierców.

Sądy mogą dziś elektronicznie uzyskać odpis, a od 15.8.2024 r. mają dostać bezpośredni dostęp do rejestru stanu cywilnego za pomocą urządzeń teletransmisji (zob.art.5a ust.1 **nowy pkt 6 i 7** p.a.s.c. → dane z rejestru udostępnia się sądom i Ministrowi Spraw.).

Obowiązki procesowe – dziedziczenie ustawowe

W świetle ostatniej nowelizacji obowiązek działania sądu z urzędu został nieco ograniczony. Sąd ustala, czy spadkodawca pozostawił **małżonka, zstępnych, osoby pozostające w stosunku przysposobienia, rodziców i rodzeństwo**.

Sąd nie ma obowiązku z urzędu poszukiwać zstępnych rodzeństwa z klasy II, ani spadkobierców z klasy III (dziadkowie, ich dzieci i wnuki) czy z klasy IV (pasierbowie).

Art. 671 §1 k.p.c. *Za dowód, że nie ma innych spadkobierców, może być przyjęte zapewnienie złożone przez zgłaszającego się spadkobiercę.*

Art. 672 k.p.c.

*Jeżeli zapewnienie nie było złożone albo jeżeli zapewnienie lub inne dowody nie będą uznane przez sąd za wystarczające, **w szczególności gdy nie udało się ustalić spadkobierców, o których mowa w art. 669 zdanie drugie**, postanowienie w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku może zapaść dopiero po wezwaniu spadkobierców przez ogłoszenie.*

→ także wtedy, gdy nie udało się uzyskać aktów stanu cywilnego spadkobierców(!)

(C.) Stwierdzenie nabycia spadku – treść postanowienia

Art. 676 k.p.c.

Jeżeli w ciągu trzech miesięcy od dnia ogłoszenia o wezwaniu spadkobierców nikt nie zgłosił nabycia spadku albo zgłaszający się nie udowodnił go na rozprawie, sąd wyda postanowienie stwierdzające nabycie spadku przez spadkobierców, których prawa zostały ustalone. [ustalone testamentem lub aktami st.cyw.]

UWAGA! Jeśli następnie „odnajdą się” prawowici spadkobiercy, w grę wchodzi jeszcze wniosek o zmianę lub uchylenie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w trybie art. 679 k.p.c.

Art. 677 k.p.c.

§ 1. Sąd stwierdzi nabycie spadku przez spadkobierców, choćby były nimi inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy. ~~W postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd wymienia spadkodawcę oraz wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, jak również wysokość ich udziałów.~~

(C.) Stwierdzenie nabycia spadku – treść postanowienia

Art. 677 k.p.c. § 1¹. *Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku zawiera:*

- 1) imię i nazwisko spadkodawcy, imiona jego rodziców oraz jego numer PESEL, jeżeli został nadany, datę i miejsce zgonu albo znalezienia zwłok spadkodawcy oraz ostatnie miejsce jego zwykłego pobytu;*
- 2) wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł - ich imię albo imiona, nazwisko, imiona rodziców oraz datę i miejsce urodzenia osób fizycznych, a w przypadku osób prawnych - nazwę i siedzibę;* [odpowiednio przy zapisie windyk.]
- 3) tytuł powołania do spadku i wysokość udziałów w spadku, a w razie dziedziczenia testamentowego - określenie formy testamentu oraz powołanie protokołu otwarcia i ogłoszenia testamentu;*
- 4) sposób przyjęcia spadku;*
- 5) spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne podlegające dziedziczeniu z ustawy oraz ich udziały w nim.*

[Uchwała SN z 12.4.2024 r., III CZP 55/23 - apelacja w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku rozpatrywana w składzie jednoosobowym, niezależnie od wartości majątku spadkowego]

Akt poświadczenia dziedziczenia [od 2008 r.]

Art. 95f prawa o notariacie z 1991 r. - Akt poświadczenia dziedziczenia powinien zawierać:

- 1) dzień, miesiąc i rok oraz miejsce sporządzenia aktu;
- 2) imię, nazwisko i siedzibę kancelarii notariusza, a jeżeli akt sporządziła osoba wyznaczona do zastępstwa notariusza lub upoważniona do dokonywania czynności notarialnych - nadto imię i nazwisko tej osoby;
- 3) imię i nazwisko spadkodawcy, imiona jego rodziców oraz jego numer PESEL;
- 4) datę i miejsce zgonu albo znalezienia zwłok spadkodawcy oraz jego miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci; [takie brzmienie **od 2016 r.**]
- 5) wskazanie spadkobierców, którym spadek przypadł - imiona, nazwiska i imiona rodziców oraz datę i miejsce urodzenia osób fizycznych, a w przypadku osób prawnych- nazwę i siedzibę;
- 6) tytuł powołania do spadku i wysokość udziałów w spadku, a w razie dziedziczenia testamentowego - określenie formy testamentu;
- 6a) określenie sposobu przyjęcia spadku;**
- 7) wskazanie spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne podlegające dziedziczeniu z ustawy oraz ich udziały w nim;
- 7a) wskazanie osób, na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne, oraz przedmiotów tych zapisów, chyba że osoby te nie chcą lub nie mogą być zapisobiercami albo zapisy windykacyjne okazały się bezskuteczne;
- 8) powołanie protokołu otwarcia i ogłoszenia testamentu;
- 9) (uchylony); 10) podpis notariusza; 11) adnotację o dokonaniu rejestracji zgodnie z art.95i.

(D.) Zmiany dotyczące przyjęcia i odrzucenia spadku

Wprowadzone nowelą z lipca 2023 r. zmiany dotyczą:

- kwestii zachowania terminu na przyjęcie/odrzucenie spadku w razie wniesienia do sądu wniosku o odebranie oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku (art. 1015 §1¹ k.c.);
- wpływu na bieg terminu na przyjęcie/odrzucenie spadku, jaki ma wniosek o udzielenie przez sąd zezwolenia na złożenie oświadczenia w tym przedmiocie w imieniu małoletniego lub ubezwłasnowolnionego (art. 1015 §1¹ i 1² k.c.);
- zezwolenia sądu na przyjęcie/odrzucenie spadku w imieniu małoletniego lub osoby ubezwłasnowolnionej (art. 101 §3 i 4 k.r.o. oraz art. 156 k.r.o.);
- wpływu na bieg terminu do uchylenia się od skutków wadliwego oświadczenia woli w przedmiocie przyjęcia/odrzucenia spadku, jaki ma złożenie do sądu wniosku o odebranie oświadczenia o takim uchyleniu się;
- postępowania sądowego (lub przed notariuszem) w przedmiocie przyjęcia lub odrzucenia spadku (art. 640¹ i nast. k.p.c. oraz art. 652 zd. 2 k.p.c.).

Zmiany dotyczące przyjęcia i odrzucenia spadku

Zmianie nie ulega sama długość terminu na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku ani forma tego oświadczenia.

Przyjęcie/odrzucenie spadku nadal powinno nastąpić w terminie 6 m-cy od dnia dowiedzenia się o tytule powołania (art. 1015 §1 k.c.), zaś brak oświadczenia w ww. terminie jest równoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1015 §2 k.c.).

Niezmienne oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku powinno być bezwarunkowe, nieobwarowane terminem i nieodwołalne (art. 1018 §1 i 2 k.c.).

Forma oświadczenia (art. 1018 §3 k.c.):

Oświadczenie jest składane przed sądem lub przed notariuszem.

Oświadczenie powinno być złożone ustnie (do protokołu) lub na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym.

Pełnomocnictwo do złożenia oświadczenia powinno być udzielone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym.

Zachowanie terminu na przyjęcie/odrzućenie spadku

Trudności w praktyce sprawiało m.in. liczenie terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu/odrzućeniu spadku w następujących przypadkach:

- a) w razie złożenia wniosku do sądu o przyjęcie do protokołu ustnego oświadczenia o przyjęciu/odrzućeniu spadku,
 - od złożenia wniosku do przyjęcia oświadczenia mija zwykle dłuższy czas (sytuacja jest prostsza, gdy oświadczenie składane przed notariuszem – zazwyczaj mamy szybkie ustalenie terminu czynności notarialnej);
- b) w razie konieczności uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na przyjęcie/odrzućenie spadku w imieniu małoletniego,
 - nawet jeżeli przedstawiciel ustawowy niezwłocznie rozpocznie starania o uzyskanie zgody sądu, to nim się to dokona (w specjalnym postępowaniu), często upłynie już 6 miesięczny termin na przyjęcie/odrzućenie spadku.

Zwłaszcza w tej ostatniej kwestii brak było jednolitego orzecznictwa.

Wniosek do sądu o przyjęcie oświadczenia

Dotychczas utrwalona była praktyka sądowa, zgodnie z którą **samo złożenie** w terminie z art. 1015 § 1 k.c. **wniosku o przyjęcie oświadczenia** o przyjęciu lub odrzuceniu spadku **prowadziło do dochowania terminu prekluzyjnego na złożenie oświadczenia** – nawet jeśli samo oświadczenie zostało złożone do protokołu po 6 miesiącach od dowiedzenia się o tytule powołania (zob. np. postanowienie SN z 20.02.1963 r., I CR 109/63; uchwała SN z 15.01.1991 r., III CZP 75/90; postanowienie SN z 24.9.2015 r., V CSK 686/14; postanowienie SN z 8.03.2017 r., IV CZ 128/16).

Po nowelizacji problem zostanie jednoznacznie rozwiązany w zgodzie z dotychczasowym stanowiskiem judykatury:

Art. 1015 §1¹ k.c. *Do zachowania terminu, o którym mowa w §1 [6-miesięcznego] wystarcza złożenie przed jego upływem wniosku do sądu o odebranie oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku.*

Zgoda sądu na przyjęcie/odrzućenie spadku

Dominuje pogląd, że oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może skutecznie złożyć jedynie osoba, której przysługuje pełna zdolność do czynności prawnych. W braku pełnej zdolności powinien działać przedstawiciel ustawowy. Ponadto przyjęcie spadku wprost lub odrzucenie spadku przez przedstawiciela ustawowego (czyli odejście od domyślnego modelu przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza) uznaje się za czynność przekraczającą zwykły zarząd. Stąd najpierw potrzebna jest zgoda sądu, aby przedstawiciel ustawowy (rodzic, opiekun, kurator) mógł takiej czynności dokonać.

Art. 101 §3 k.r.o. *Rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu (...).* [por. art. 156 k.r.o. i art. 175 k.r.o., gdy chodzi o kontrolę sądu nad działaniami *opiekuna*, co odpowiednio stosowane jest do *kuratora* – art. 178 §2 k.r.o.]

Samo przyjęcie/odrzućenie spadku następuje przed **sądem cywilnym** (niekiedy w postępowaniu o SNS), ale zgodę na tę czynność wyrażał **sąd opiekuńczy**.

Wniosek do sądu o zgodę na złożenie oświadczenia

Istotnym problemem dla praktyki była kwestia wpływu wniosku o sądowe zezwolenie na przyjęcie/odrzućenie spadku w imieniu małoletniego na bieg terminu zawitego z art. 1015 §1 k.c. (6-mcy) na złożenie takiego oświadczenia.

Konkurowały różne koncepcje zmierzające do **złagodzenia skutków upływu terminu prekluzyjnego**. Można było przyjmować, że złożenie wniosku o zezwolenie na odrzućenie spadku w imieniu małoletniego:

- a) nie wpływa na bieg terminu z art. 1015 k.c., ale może być przyczynkiem do oceny, czy ewentualne niedotrzymanie terminu było usprawiedliwione dając szansę na działanie po terminie (post. SN z 25.05.2012 r., II CSK 414/11);
- b) powoduje zawieszenie biegu terminu z art. 1015 k.c. na czas postępowania (postanowienia SN z 20.11.2013 r., I CSK 329/13; z 24.9.2015 r., V CSK 686/14; oraz z 28.9.2016 r., III CSK 329/15);
- c) prowadzi do przerwania biegu terminu z art. 1015 k.c., który biegnie od początku po uzyskaniu zgody sądu opiekuńczego (zob. np. postanowienie SN z 28.05.2015 r., III CSK 352/14).

Zgoda na odrzucenie spadku a termin na dokonanie czynności

Istotne znaczenie praktyczne w ostatnich latach miała **uchwała 7 sędziów SN z 22.05.2018 r., III CZP 102/17**, w której przyjęto jeszcze inne rozwiązanie:

- Termin na odrzucenie spadku nie może upłynąć przed prawomocnym zakończeniem postępowania przed sądem opiekuńczym (ale to nie to samo, co klasyczne zawieszenie terminu);
 - Gdy chodzi o sytuację po prawomocnym zakończeniu postępowania, to
 - jeżeli nie upłynął jeszcze podstawowy 6-miesięczny termin liczony od dowiedzenia się o tytule powołania małoletniego, to należy go przestrzegać;
 - jeśli zaś termin ten zdążył upłynąć – oświadczenie należy złożyć niezwłocznie.
- **wstrzymanie zakończenia terminu** na przyjęcie/odrzucenie spadku(!)
- nieostre pojęcie „niezwłoczności” - oświadczenie ma być złożone „bez nieuzasadnionej zwłoki”.

Zgoda na odrzucenie spadku a termin na dokonanie czynności

Pomimo istotnego znaczenia uchwały 7 sędziów SN z 2018 r. (zwłaszcza dla praktyki sądów powszechnych), pozostawały pewne problemy praktyczne.

Między innymi notariusze odmawiali niekiedy dokonania czynności w razie niezachowania terminu z art. 1015 § 1 k.c. Zwracano uwagę, że brak jest przepisu ustawowego, który pozwalałby notariuszowi przyjąć oświadczenie po upływie 6-miesięcznego terminu prekluzyjnego. Zainteresowani byli odsyłani do sądu, by ten dokonał oceny, czy zachowano przesłankę „niezwłoczności” złożenia oświadczenia po uzyskaniu zezwolenia na odrzucenie spadku.

Nowy przepis dodany w art. 1015 k.c. ostatecznie rozwiązuje problem:

§1². Jeżeli złożenie oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku wymaga zezwolenia sądu, bieg terminu do złożenia oświadczenia ulega zawieszeniu na czas trwania postępowania sądowego w tym przedmiocie.

→ chodzi o klasyczne zawieszenie biegu terminu, który biegnie „w dalszym ciągu” po uzyskaniu zgody sądu.

Zgoda na odrzucenie spadku a termin na dokonanie czynności

Nowe przepisy klarowne, a przy tym zasadniczo bardziej korzystne niż konstrukcja przyjmowana w uchwale SN z 22.5.2018 r., III CZP 102/17.

Przykład 1

W dniu 16.11.2023 r. przedstawiciel ustawowy małoletniego dowiedział się, że małoletni jest powołany do spadku. Nazajutrz, to jest 17.11.2023 r. przedstawiciel ustawowy składa wniosek o udzielenie zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego. Postępowanie kończy się postanowieniem, które staje się prawomocne 11.06.2024 r.

- W takim wypadku termin na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku przy uwzględnieniu treści art. 1015 § 1² k.c. mija **10.12.2024 r.** - tylko jeden dzień terminu upłynął przed wszczęciem postępowania – pozostało zatem prawie 6 m-cy na dopełnienie formalności przed sądem lub notariuszem.
- Przy przyjęciu reguły wynikającej z uchwały SN z 2018 r. oświadczenie o odrzuceniu spadku powinno być złożone **niezwłocznie po 11.06.2024 r.**

Zgoda na odrzucenie spadku a termin na dokonanie czynności

Tylko wyjątkowo można sobie wyobrazić, że konstrukcja wypracowana w uchwale SN z 2018 r. byłaby nieco bardziej korzystna dla zainteresowanego.

Przykład 2

W dniu 16.11.2023 r. przedstawiciel ustawowy małoletniego dowiedział się, że małoletni jest powołany do spadku. Dopiero po niemal 6-mcach, to jest dnia 13.05.2024 r. przedstawiciel ustawowy składa wniosek o udzielenie zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego. Postanowienie wyrażające zgodę staje się prawomocne 13.09.2024 r.

- W takim wypadku zgodnie z art. 1015 §1² k.c. termin na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku mija już 3 dni po dacie prawomocności - **16.9.2024 r.**
- Przy przyjęciu reguły wynikającej z uchwały SN z 22.5.2018 r., III CZP 102/17 oświadczenie o odrzuceniu spadku powinno być złożone **niezwłocznie po 13.09.2024 r.**, co pozwala przyjąć, że byłoby to przynajmniej kilkanaście dni (2 tygodnie?).

Modyfikacje właściwości funkcjonalnej sądu

Nowelizacja przyjmuje, że wyrażaniem zgody na złożenie w imieniu osoby bez pełnej zdolności do czynności prawnych oświadczenia o przyjęciu/odrzuconiu spadku ma się niekiedy zajmować **sąd spadku** (a nie sąd opiekuńczy).

Art. 640¹ k.p.c. *Zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka lub osoby pozostającej pod opieką w postaci prostego przyjęcia lub odrzucenia spadku, w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, wydaje sąd spadku.*

Komplementarne z tym rozwiązaniem są znowelizowane przepisy K.R.O.:

Art. 101 §3 k.r.o. *Rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego **albo, w przypadkach wskazanych w art. 640¹ k.p.c., sądu spadku** dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko.*

Art. 156 k.r.o. *Opiekun powinien uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego **albo, w przypadkach wskazanych w art. 640¹ k.p.c., sądu spadku** we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku małoletniego.*

Modyfikacje właściwości funkcjonalnej sądu

Kompetencja do udzielenia zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego lub pozostającego pod opieką przysługuje sądowi spadku wyłącznie w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku (art. 640¹ § 1 k.p.c.).

Ratio legis przyjętego rozwiązania zasadza się na założeniu, że dojdzie do przyspieszenia rozpoznawania spraw spadkowych → w jednym postępowaniu nastąpi: przyjęcie/odrzucenie spadku (jeśli trzeba to po wyrażeniu zgody na dokonanie takiej czynności w imieniu osoby bez pełnej zdolności do czynności prawnych) a następnie ustalenie porządku dziedziczenia (SNS).

Jeśli najpierw wystąpiono o zgodę do sądu opiekuńczego, a następnie (przed rozstrzygnięciem) została wszczęta sprawa o stwierdzenie nabycia spadku, sąd opiekuńczy powinien przekazać sprawę **do dalszego rozpoznania sądowi spadku** (art. 640¹ §2 k.p.c.).

Od wniosku o udzielenie zezwolenia w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku nie wnosi się odrębnej opłaty.

Modyfikacje właściwości funkcjonalnej sądu

- Dokonując wykładni systemowej z jednej strony należy stwierdzić, że art. 640¹ k.p.c. przewidujący właściwość sądu spadku do wyrażania zgody na przyjęcie/odrzućenie spadku w imieniu osoby bez pełnej zdolności do czynności prawnych odnosi się także do sytuacji normowanych w art. 679 k.p.c., a zatem do postępowania o uchylenie lub zmianę (wadliwego) postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku.
- Z drugiej zaś strony należy przyjąć, że zezwolenia na złożenia oświadczenia o przyjęciu/odrzućeniu spadku w imieniu osoby bez pełnej zdolności do czynności prawnych sąd spadku nie może udzielić w innych postępowaniach, takich jak:
 - postępowanie dotyczące samego tylko przyjęcia/odrzućenia spadku,
 - postępowanie w przedmiocie uchylenia się od skutków wadliwego oświadczenia o przyjęciu/odrzućeniu spadku (lub niezłożenia takiego oświadczenia w terminie).→ tu zgody udziela nadal tylko sąd opiekuńczy.

Zwolnienie z obowiązku uzyskania zezwolenia na odrzucenie spadku

Nowością jest regulacja KRO, która w niektórych przypadkach zwalnia z konieczności uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego lub sądu spadku na odrzucenie spadku w imieniu dziecka:

Art. 101 §4 k.r.o.

Jeżeli dziecko jest powołane do dziedziczenia wskutek uprzedniego odrzucenia spadku przez rodzica, to czynność polegająca na odrzuceniu spadku w imieniu dziecka przez rodzica, któremu w tym zakresie przysługuje władza rodzicielska, gdy jest dokonywana za zgodą drugiego z rodziców, któremu również w tym zakresie przysługuje władza rodzicielska, albo gdy jest dokonywana wspólnie, nie wymaga zezwolenia sądu (...), jeżeli spadek odrzucają inni zstępni rodziców tego dziecka. W braku porozumienia rodziców stosuje się przepis §3 [→ potrzebna zgoda sądu].

Zwolnienie z obowiązku uzyskania zezwolenia na odrzucenie spadku

Przepis ma charakter wyjątkowy – należy dokładnie ustalić pole jego działania.

Ograniczenia → tylko gdy chodzi o odrzucenie spadku (nie dotyczy przyjęcia wprost), ale zarówno przed sądem, jak i przed notariuszem;

→ tylko gdy chodzi o dzieci reprezentowane przez rodziców mających władzę rodzicielską (konstrukcja nie dotyczy osób pozostających pod opieką);

→ tylko przy spełnieniu trzech przesłanek szczegółowych (kumulatywnie) :

- 1) powołanie do dziedziczenia wskutek uprzedniego odrzucenia spadku przez rodzica;
- 2) konsens obojga rodziców sprawujących władzę rodzicielską co do odrzucenia spadku przez dziecko;
- 3) inni zstępni rodziców także odrzucają spadek.

Klasyczny przykład, który pozwala zrozumieć *ratio legis* nowej regulacji:

Spadkodawca pozostawia zadłużony spadek, jego **syn (A) spadek odrzuca**, co prowadzi do powołania dwójki wnuków. Pełnoletni **wnuk (B1) odrzuca spadek**. W imieniu wnuka małoletniego (B2) **działa jego ojciec (A) za zgodą matki** → nie potrzeba zgody sądu!

Oświadczenie bez zezwolenia sądu – reguły dodatkowe

Komplementarna regulacja w **art. 641 k.p.c.** - nowe jednostki redakcyjne §3¹-§3⁵:

Rodzic składający oświadczenie o odrzuconiu spadku w imieniu dziecka (gdy nie jest potrzebne uprzednie zezwolenie sądu opiekuńczego)

ma złożyć **pod rygorem odpowiedzialności karnej oświadczenie o:**

- (i) przysługiwaniu mu władzy rodzicielskiej i jej zakresie,
- (ii) wyrażeniu przez drugiego z rodziców zgody na odrzucenie spadku, chyba że oświadczenie to jest składane wspólnie;
- (iii) uprzednim odrzuceniu spadku przez któregokolwiek z rodziców;
- (iv) odrzuceniu spadku przez innych zstępnych rodziców tego dziecka.

Jedno oświadczenie może dotyczyć więcej niż jednego dziecka.

Jeżeli oświadczenie ustne, przed sądem lub notariuszem, to organ poucza o odpowiedzialności karnej. Jeżeli zaś składane jest pismo z podpisem notarialnie poświadczonym, to musi zawierać ww. elementy (i-iv) oraz klauzulę potwierdzającą świadomość odpowiedzialności karnej, która zastępuje pouczenie organu.

Nieprawidłowe oświadczenie pociąga nieskuteczność odrzucenia spadku(!?)

Wątpliwości dotyczące przesłanek działania bez zgody sądu

1) Powołanie do dziedziczenia wskutek uprzedniego odrzucenia spadku przez rodzica - zasadniczo przy dziedziczeniu z ustawy, gdy powołanie dziecka w miejsce rodzica w ramach tzw. dziedziczenia *in stirpes* (wg szczepów). [Rodzic nie może dziedziczyć!]

Wątpliwości: • przyrost testamentowy - matka, dziecko i inni powołani z testamentu; matka odrzuca spadek, syn ma 2 tytuły powołania, ale tylko jeden po matce;
• podstawienie – powołanie dziecka podstawionego za rodzica, który odrzuca spadek;

Czy wskazane sytuacje też są objęte nową regulacją? Sprawę dodatkowo komplikuje przesłanka odrzucenia spadku przez innych zstępnych – czy tu też ma być spełniona?

2) konsens obojga rodziców sprawujących władzę rodzicielską co do odrzucenia spadku przez dziecko → czynność za zgodą drugiego rodzica albo wspólnie.

Zgoda w formie pisemnej z podpisem notarialnie poświadczonym (art. 63 §2 k.c.).

Wątpliwości: Co, jeżeli tylko jeden rodzic z władzą rodzicielską? Uzasadnienie ustawy sugeruje, że stosujemy tu art. 103 §4 k.r.o. i można odrzucić spadek bez zgody sądu.

Wątpliwości dotyczące przesłanek działania bez zgody sądu

3) inni zstępni rodziców także odrzucają spadek

→ przy dziedziczeniu ustawowym chodzi o rodzeństwo lub zstępnych rodzeństwa dziecka, w imieniu którego spadek ma zostać odrzucony.

Uzasadnienie ustawy sugeruje, że spadek muszą odrzucać **wszyscy** inni powołani do dziedziczenia zstępni(!)

Wątpliwości:

- czy odrzucić mają wszyscy powołani w pierwszej kolejności (rodzeństwo), czy także ci dochodzący do dziedziczenia wskutek odrzucenia (np. zstępni rodzeństwa)
 - ale czekanie na nich spowoduje zapewne upływ terminu na odrzucenie(!?)
- czy może chodzić o inne małoletnie dziecko tych samych rodziców - czy wtedy niepotrzebna zgoda dla żadnego z dzieci(?) – ustawa stanowi o jednym urzędowym potwierdzeniu przesłanek dla kilkorga dzieci (art. 641 §3⁵ k.p.c.);
- co gdy nie ma innych zstępnych(?) – jaka treść „oświadczenia” pod odp. karną?

Odrzucenie spadku bez zezwolenia sądu

Można sobie wyobrazić, że notariusz odmówi przyjęcia oświadczenia wskazując, że jego zdaniem potrzebna jest zgoda sądu.

Szukamy innego notariusza?

Skarżymy odmowę do sądu okręgowego (kwestia biegnących terminów)?

Zasadne wydaje się wystąpienie do sądu o zgodę na dokonanie czynności(!)

– ale możliwe, że sąd oddali wniosek uznając, iż zgoda nie jest jednak potrzebna.

Na czas postępowania bieg terminu na odrzucenie spadku na szczęście zawieszony. Po zakończeniu sprawy pozostaje wtedy złożyć oświadczenie w uproszczonym trybie uwzględniając treść art. 101 §4 k.r.o.

Przed jakim organem złożyć wtedy oświadczenie (bez zgody)?

Notariusz nie jest związany orzeczeniem sądu (moc wiążąca dotyczy innych sądów oraz innych organów państwowych i organów adm. publ. – art. 365 k.p.c.).

Najbezpieczniej wtedy odrzucić spadek przed sądem spadku(!)

Brak wymaganego zezwolenia na odrzucenie spadku przez małoletniego

Prawidłowa ocena przesłanek bardzo ważna, bo jeśli - ze względu na błędne przekonanie, że są spełnione przesłanki z art. 101 §4 k.r.o. - **oświadczenie o odrzuceniu spadku zostanie złożone w imieniu małoletniego bez wymaganego prawem zezwolenia sądu opiekuńczego**, to **oświadczenie** należy uznać za **bezwzględnie nieważne** (por. uchwałę SN z 24.06.1961 r., 1 CO 16/61 oraz uchwałę SN z 30.04.1977 r., III CZP 73/76).

W takim razie istnieje ryzyko ustalenia nieprawidłowego porządku dziedziczenia (z wykluczeniem małoletniego, mimo że ten *de facto* dziedziczy).

Wątpliwości:

- czy w takiej sytuacji możliwe jest uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku z racji na błąd (co do prawa) i czy mimo wszystko można wtedy jeszcze spadek prawidłowo odrzucić?
- kto i w jakim trybie może podnieść nieważność odrzucenia spadku?
 - jeżeli było samo odrzucenie, to w postępowaniu SNS;
 - jeżeli już stwierdzono dziedziczenie, to w trybie art. 679 k.p.c.
- wydaje się, że sam małoletni może po latach powoływać się na to, że jednak dziedziczy po danym spadkodawcy – należy wystąpić w trybie art. 679 k.p.c.?

Wady oświadczenia woli o przyjęciu/odrzucaeniu spadku

Punktem wyjścia ogólne przepisy o wadach ośw. woli (przesłanki, terminy).

Regulacja z art. 82 i n. k.c. modyfikowana jest jednak przez **art. 1019 k.c.**

Gdy chodzi o błąd/podstęp/groźbę to art. 1019 k.c. wprowadza różnego rodzaju odstępstwa od modelu przewidzianego w części ogólnej k.c.:

- Powołać się na wadę można wyłącznie przed sądem - specjalne postępowanie;
- Dla skutecznego uchylenia się od skutków złożonego oświadczenia konieczne jest zatwierdzenie tego uchylenia przez sąd;
- Wraz z oświadczeniem o uchyleniu się od skutków prawnych wadliwego oświadczenia, konieczne jest złożenie prawidłowego oświadczenia, czy się spadek przyjmuje i w jaki sposób.

Chodzi o pewność prawa oraz o ostateczne przesądzenie porządku dziedziczenia.

- Dodatkowo, z związku z tym, że milczenie także wywołuje skutki prawne (następuje przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza), ustawa pozwala na **uchylenie się od skutków niezłożenia jakiegokolwiek oświadczenia**, jeżeli bierność spadkobiercy wynika z błędu, podstępu lub groźby.

Wady oświadczenia woli o przyjęciu odrzuceniu spadku

Gdy chodzi o zastosowanie zasad ogólnych, to w praktyce sądowej powstawały wątpliwości, czy roczny termin z art. 88 §2 k.c. na uchylenie się od skutków wadliwego oświadczenia o przyjęciu/odrzuceniu spadku (braku oświadczenia), jest zachowany, gdy przed jego upływem złożono jedynie wniosek do sądu o zatwierdzenie uchylenia się od skutków oświadczenia bądź jego braku.

Przyjmowane były następujące stanowiska:

- samo oświadczenie musiało być złożone przed upływem terminu prekluzyjnego (uchwała SN z 22.11.2013 r., III CZP 77/13);
- sąd wyjątkowo może nie uwzględnić upływu terminu prekluzyjnego, ze względu na art. 5 k.c., gdy spadkobierca nie ponosi winy w jego niezachowaniu (uchwała SN z 15.3.2018 r., III CZP 110/17; postanowienie SN 12.4.2018 r., II CSK 485/17);
- do zachowania terminu prekluzyjnego z art. 88 §2 k.c. dostateczne jest złożenie wniosku o odebranie przez sąd oświadczenia o uchyleniu się od skutków wcześniejszego oświadczenia (postanowienie SN z 4.4.2014 r., II CSK 410/13).

Wady oświadczenia woli o przyjęciu odrzuceniu spadku

Nowelizacja ostatecznie rozstrzyga kwestię zachowania terminu na uchylenie się od skutków wadliwego oświadczenia (lub niezłożenia oświadczenia).

W art. 1019 §1 k.c. został dodany nowy **pkt 3**, który zawiera jeszcze jedno odstępstwo od zasad ogólnych.

Art. 1019 k.c. §1. *Jeżeli oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku zostało złożone pod wpływem błędu lub groźby, stosuje się przepisy o wadach oświadczenia woli z następującymi zmianami:*

(...)

3) do zachowania terminu, o którym mowa w art. 88 §2, wystarcza złożenie przed jego upływem wniosku do sądu o odebranie oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia.

A zatem samo powołanie się przed sądem na określoną wadę (złożenie odpowiedniego oświadczenia na rozprawie) może się dokonać już po upływie rocznego terminu.

Zmiany proceduralne

Obok wskazanych już zmian, z dniem 15.11.2023 r. doszło do nowelizacji niektórych przepisów proceduralnych :

❑ **art. 641 §1 pkt 1 k.p.c.** - oświadczenie o przyjęciu/odrzućeniu spadku ma zawierać m.in. **wskazanie ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy** (dotąd miejsce zamieszkania) – uzgodnienie z przepisami k.p.c.(!)

Nie skorzystano natomiast ze sposobności, by w tym samym punkcie wyraźnie zaznaczyć, że podana może być albo data i miejsce śmierci albo data i miejsce znalezienia zwłok (por. art. 95 ust. 1 pkt 4 p.a.s.c.) – co jeśli nie ma daty śmierci w akcie zgonu??? → niespójność z art. 677 §1¹ pkt 1 k.p.c. i art. 95f pr. not.

❑ skreślono **art. 641 §3 k.p.c.** - przy oświadczeniu o przyjęciu/odrzućeniu spadku **nie trzeba składać odpisu aktu zgonu** spadkodawcy albo prawomocnego **orzeczenia o uznaniu za zmarłego lub o stwierdzeniu zgonu**.

Sąd powinien sam sprawdzić, czy jest akt zgonu – może sam uzyskać odpis aktu. Sądy mają też uzyskać bezpośredni dostęp do aktów stanu cywilnego za pomocą urządzeń teletransmisji (zob. art. 5a ust 1 **nowy pkt 6 i 7** p.a.s.c. - dane z rejestru udostępnia się sądom i Ministrowi Sprawiedliwości – od **15.8.2024** r.).

Zmiany proceduralne c.d.

❑ Doprecyzowanie pewnych obowiązków notariusza:

- **notariusz, który przyjmuje oświadczenie o przyjęciu/odrzućeniu spadku** co do zasady niezwłocznie przesyła oświadczenie wraz z załącznikami do sądu spadku. Nowe zdanie 3 dodane w **art. 640 §1 k.p.c.** precyzuje, że **notariusz nie przesyła oświadczenia, jeżeli zarejestrował akt poświadczenia dziedziczenia.**
- **notariusz, który dokonuje otwarcia lub ogłoszenia testamentu** co do zasady niezwłocznie zawiadamia o tym sąd spadku, przesyłając odpis sporządzonego protokołu. Zmiana w **art. 652 zd. 2 k.p.c.** precyzuje, że **sądu spadku nie trzeba zawiadamiać, jeżeli notariusz oprócz otwarcia/ogłoszenia testamentu zarejestrował też akt poświadczenia dziedziczenia.**

Akty poświadczenia dziedziczenia (i postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku) są rejestrowane w Rejestrze Spadkowym (<https://rejestry-notarialne.pl/37>).

❑ Korekta **art. 643 k.p.c.** O ~~przyjęciu lub~~ odrzućeniu spadku zawiadamia się wszystkie **znane sądowi spadku** osoby, które zgodnie z treścią oświadczenia i przedstawionych dokumentów są powołane do dziedziczenia, ~~choćby w dalszej kolejności.~~

Przepisy intertemporalne

Nowela z 28 lipca 2023 r. została ogłoszona w Dzienniku Ustaw z 2023 r. poz. 1615 w dniu 14 sierpnia 2023 r.

Art. 14 ustawy nowelizującej

Ustawa wchodzi w życie po upływie 3 miesięcy od dnia ogłoszenia
[→ 15.11.2023 r.]

Art. 11 ustawy nowelizującej z 28 lipca 2023 r.

1. Przepisy art. 928 § 1 pkt 4 i 5 ustawy zmienianej w art. 1 stosuje się do zdarzeń stanowiących podstawę uznania za niegodnego dziedziczenia, zaistniałych po dniu wejścia w życie niniejszej ustawy.

Niegodność może być ustalona, jeśli nowa podstawa uznania za niegodnego zaistniała po wejściu w życie noweli.

Przepisy intertemporalne

Art. 11 ustawy nowelizującej z 28 lipca 2023 r.

2. Do spadków otwartych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy art. 934 §2 i 3 ustawy zmienianej w art. 1 [K.C.] w brzmieniu dotychczasowym

3. Przepis art. 934 §2¹ ustawy zmienianej w art. 1 [K.C.] stosuje się do spadków otwartych po dniu [od dnia] wejścia w życie niniejszej ustawy.

→ ograniczenie kręgu dziedziców w klasie III uwzględnianie dopiero w przypadku spadków otwierających się od dnia wejścia w życie ustawy – 15.11.2023 r.

*4. Jeżeli **termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku albo o uchyleniu się od skutków prawnych tego oświadczenia nie upłynął przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy**, stosuje się przepisy art. 1015 § 1¹ i 1² oraz art. 1019 § 1 pkt 3 ustawy zmienianej w art. 1 [K.C.].*

→ gwarancja zachowania terminów na przyjęcie/odrzucenie spadku (1015) lub na uchylenie się od wadliwego oświadczenia (1019) w razie złożenia w terminie stosownego wniosku do sądu, o ile tylko termin nie upłynął przed 15.11.2023 r.
- chodzi o przypadki gdy sam spadek otworzył się wcześniej(!)

Przepisy intertemporalne

Art. 12 ustawy nowelizującej

*1. Do spraw **wszczętych i niezakończonych** przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy ustaw zmienianych w art. 2 [K.R.O.], art. 3 [K.P.C.] i art. 6 pkt 9 i 11, w brzmieniu nadany niniejszą ustawą.*

→ zgoda sądu spadku (zamiast zgody sądu opiekuńczego);

*2. Do spadków otwartych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepis art. 101 §4 ustawy zmienianej w art. 2 [K.R.O.], jeżeli termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku **nie upłynął** przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy.* → ośw. bez zgody sądu;

3. Do oświadczeń, o których mowa w art. 640 §1 ustawy zmienianej w art. 3 [K.P.C.], składanych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, oraz do zawiadomień, o których mowa w art. 652 ustawy zmienianej w art. 3 [K.P.C.], dokonywanych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, stosuje się przepisy ustawy zmienianej w art. 3 [K.P.C.] w brzmieniu dotychczasowym.

→ chodzi o obowiązek notariusza przesyłania dokumentów do sądu.